

samo onda kada se orijentira prema profitabilnosti trenutka ili "opojnog pomaka na crti privatnosti". Subjektivnost je na taj način reducirana, okrenuta prema samo jednom tipu budućnosti, a to je budućnost "šizofrene izvanjštenosti".

Sve se mjeri i događa prema normama tehničkog i formalnog savršenstva koje je zadano u aparatima produkcije, potrošnje "medijske igre simboličkom srećom". Ekologija duha mora poraditi na razotkriću "životne legitimnosti" svih sfera subjektiviteta, kako onih svjesnih i eksplicitno racionalnih tako i onih podsvjesno-nagonskih, "mitskih i magijskih", intuitivnih i "odstupajućih", kulturno marginalnih i "racionalistički" zapostavljenih. Kultura u ključu nove ekozofije mora biti kultura kreacije po dubini i po širini, jer samo tako može parirati načinu rasprostiranja modernih oblika moći.

Ekologija okoliša (environmentalna ekologija), u odnosu na dosadašnje svoje oblike, mora "radikalno izmijeniti uporišta svoje borbe i načine svoga samoosvješćivanja". Dosadašnja je ekologija samo "načela" probleme kojima bi se trebala baviti u budućnosti, naime u perspektivi nove ekozofije. Iako ekološkim pokretima ne treba odricati značajne zasluge, ipak valja primijetiti da su oni "opterećeni arhaizirajućim i folklorizirajućim strujama" te da ponekad odbacuju bilo kakav politički angažman domaćaja. Ekološko se djelovanje mora osloboditi vezanosti za "sliku neznatnih manjina koje su zaljubljene u prirodu". Za uspjeh tog djelovanja nisu dostatni ni stručnjaci koji su od slučaja do slučaja privučeni ekološkom tematikom pa zbog svoje nepobitne kompetentnosti nameću određene verzije poimanja i "čuvanja" okoliša. Ekološko djelovanje, u skladu s novom ekozofijom, nema za cilj izolirane, "dramatične" situacije suvremenog degradiranja prirodne okoline. Ono "brani" prirodu, ali napada "cjelinu moći kapitala" jer upravo ta moć regulira "društveno stanje prirode" koja

nas okružuje. Borba za zaštitu okoline jest ustvari globalna borba protiv birokratsko državnih aparata koji prirodu uzimaju kao predmet svojeg "djelovanja za opće dobro". Došlo je vrijeme da se prevlada podvojenost između kulture i prirode te da se prirodi pristupi kao najvažnijem području kulturne rekonstrukcije svijeta.

Na kraju svojih obrazlaganja triju ekologija Guattari zaključuje da "one proizlaze iz zajedničke etičko – estetičke discipline i da su međusobno različite sa stajališta prakse koja ih karakterizira. Njihovi registri proizlaze iz onoga što bismo mogli nazvati *heterogenezom*, to jest kontinuiranim procesom *resingularizacije*. Pojedinci moraju postati istodobno *solidarni* i što *različitiji*." Prema svemu sudeći, Guattarijevo stajalište unutar ekologije jest stajalište suvremenog individualizma.

Rade Kalanj

Ekhart Hahn (Hrsg.)

SIEDLUNGSÖKOLOGIE
Ökologische Aspekte einer
neuen stadt- und
siedlungspolitik

C. F. Müller, Karlsruhe, 1988 (2. Aufl.),
247 str.

Sedamdesetih godina pojam ekologije naselja bio je još sasvim nov. Prvo izdanje te knjige bio je ujedno i jedan od prvih pokušaja da se zajedničko djelovanje strukture naselja, zagađenja okoline i razvitka društva svedu pod jednu temu. No, "iako je pojam nov, tema je stara" piše u predgovoru drugom izdanju Ekhart Hahn, priređivač tog zbornika. "Uvijek kada čovjek ili društvo u euforiji stvaranja negdje zagubi svoj senzibilitet za suodnošenje prirode i života, budućnost se stavlja na kocku. U takvim situacijama

još se i u ranijim vremenima znalo predviđati da stvarni napredak pojedinca i društva u prvoj liniji ovisi o brižljivosti s kojom se ophodimo kako s nama samima, kako s drugim ljudima, tako i s prirodom".

Može se reći da su ideje socijalnog utopizma stare gotovo kao i društvo. Koncept industrijskog društva na novim socijalnim (ekološkim?) osnovama svoju prethodnicu ima u XIX. stoljeću ("model idealnog grada" C. Fouriera, "socijalni sistem" New Lanark R. Owena), no to su koncepti koji su bili u prevelikoj opreci s tadašnjim industrijskim napretkom. Nova simbioza prirode i čovjeka sadržaj je onoga što danas zovemo alternativnim ili ekološkim pokretima. Razvitak novih formi života i rada, borba protiv zagađenja okoline, čuvanje postojećih izvora energije... ciljevi su koji su danas ostvarivi uz pomoć suvremene znanosti. Novi razvitak više ne smije ignorirati znanja znanstveno-tehničkog doba: "promjene se moraju prilagoditi nivou znanstvenih otkrića" piše Hahn. Predočavamo li si put prema postindustrijskom društvu sa sličnom revolucijom strukture naselja, kakvu ulogu pri tome imaju još uvijek neprocijenjene nove tehnologije (mikroelektronika, solarna tehnika itd.) — neka su od pitanja na koja nastoje odgovoriti razmišljanja dana u knjizi.

Knjiga je tematski podijeljena na tri dijela. Prvi dio **Razmišljanja, zabilješke, aspekti** sadrži različite teorijske koncepte. Na neke ćemo se kratko osvrnuti.

R. F. Doernach autor je teksta o BIOPOLISU, gradu budućnosti. Prema njegovom mišljenju pojaviti će se novi trend u budućnosti: postignuće maksimuma razvitka na osnovi bioloških rješenja, koja su mnogo savršenija od tehničkih. Dualizam grad — selo moguće je svladati pomoću malih, živućih sustava koji poštuju nekoliko osnovnih načela: prostorno objedinjavanje rada, stanovanja i slobodnog vremena, vlastiti izvori ener-

gije, načelo kružnog tijeka (otpaci jednog bića su hrana za drugo), autonomija itd. Ali, najvažnije načelo: "Ono što je ekološki ispravno, također je i ekonomično" — čini se da još dugo neće naći svoju praktičnu primjenu.

O budućnosti rada piše J. Huber. Identificirajući krizu rada sa četiri aspekta (rad kao sredstvo stjecanja bogatstva, kriza autonomije, egzistencijalna kriza, neidentifikacija pojedinca) i posebno glede dualizma tzv. pribavljajući rad — formalni sektor, područje države i tržišta — i osobnog rada, autor ističe samostalnost kao bitan element novog razvitka (ideja *small business*). To podrazumijeva i prijenos rada u vlastiti dom što omogućuje suvremena telekomunikacija.

Pojam "posredničke tehnologije" koji nosi nov koncept alternativne tehnike i znanosti prevladava "sukob" ekologa i ekonomista. Moguća je njihova sinteza tvrdi K. F. M. Reissmann. Dosadašnja forma tehnike stavlja pod znak pitanja cjelokupni dosadašnji razvitak. Negativne posljedice iskazuju se brže od poboljšanja: uništavanje okoline, iscrpljivanje izvora energije, nezaposlenost, ovisnost pojedinca o makrostrukтури, političko kontroliranje tehničkog napretka... Znanost je do sada, uglavnom, služila u svrhu porasta radne efikasnosti. Nov koncept podrazumijeva bitno proširenje orijentacionih kriterija čovjeka u njegovom odnosu spram okoline, današnjice i budućnosti. To je koncept koji predstavlja izazov razvitku moralnih i znanstveno-tehničkih sposobnosti čovjeka. Najbitniji zahtjevi za to su: smanjenje opterećenja okoline, oslobođenje rada, očuvanje vlastitosti i raznolikosti, fleksibilnost, čovjek kao aktivni sudionik u stvaranju...

U još nekoliko tematskih priloga razrađuju se neki aspekti života čovjeka u suvremenom društvu, kao što su: slobodno vrijeme, ekološka gradnja, komunikacija itd.

Drugi dio knjige pripada idejama, konceptima i projektima koji su – ako uzmemo u obzir u knjizi spomenutu tvrdnju da teorijski argument vrijedi manje od praktičnog primjera – ipak zanimljiviji. Predstavljeno je više od 20 projekata s raznih strana svijeta. Riječ je o naseljima koja nastoje objediniti sve elemente života čovjeka. Kao najznačajniji primjeri navode se Davis (SAD) i Järna (Švedska).

Grad Davis, smješten 25 km od glavnog grada Kalifornije Sakramenta, jedan je od najboljih primjera kako se u relativno kratkom roku može "stvoriti" grad na novim osnovama, drugačijoj infrastrukturi, ali i ljudima. Nova razvojna politika počela je godine 1973. Zajedničko djelovanje stanovnika, političara i raznih organizacija učinilo je Davis, štedljivim gradom, a u svrhu smanjenja potrošnje energije i veće (!) kvalitete života. Najveći solarni kompleks kuća u SAD-u (Village Homes), velike zelene površine, reciklaža, upotreba bicikla kao važnog prijevoznog sredstva (preko 16.000 registriranih!) učinili su Davis – unatoč problemima koje donose brojni novi stanovnici, novi političari i uvijek prisutan kapital – dobro funkcionirajućim gradom.

Järna je mjesto s oko 7.000 stanovnika, oko 50 km od Stockholma u kojem se smjestila zajednica u kojoj radi oko 500 ljudi i koja od kraja 60-tih doživljava velik pedagoški i umjetnički razvitak. Iako se u sklopu Rudolf Steiners seminarara najveća pozornost posvećuje pedagoškom obrazovanju (npr. Waldorfschule), nisu zanemareni ni ostali oblici života. Cjelovitost kao razvojno načelo ono je što obilježava Järnu. Polaznici seminarara žive u sistemu u kojem ekologija, arhitektura i opskrba energijom imaju podjednak značaj.

Jednako su zanimljivi i ostali projekti, bilo da je riječ o samoorganizaciji, inicijativi građana, pokušaju zajedničkog planiranja naselja s projektantima ili čak propisanim modelima gradnje (npr. mo-

del "Daquing" u Kini). To je ona krajnost koja teško može postati ravnoteža između prirode i čovjeka. Suprotnost tome bio bi Auroville u Indiji, "grad koji ne pripada nikome posebno, već pripada cijelom čovječanstvu".

Treći, završni dio knjige čine osnovne teze iznijete u njoj. Iako mnoge od njih zvuče utopistički, nadu u njih ne bi trebalo napustiti, iako se pokazuje da je uz sve teškoće glavna prepreka novom razvitku ipak – čovjek. Osnutak zajednica u kojima se otkrivaju nove životne forme, kako one izvanjske, arhitektonske i ekološke, tako i one unutarne, teška je zadaća. Dvadesetak autora (arhitekata, inženjera...) pokušalo je dati pregled novih inicijativa za poboljšanje kvalitete života, koje ujedno kritiziraju to suvremeno društvo. Pravi, jedini put teško je dati. U tom smislu knjiga **Ekologija naselja**, bogato ilustrirana, vjerno predstavlja inicijative ljudi za neko novo doba o kojima nažalost vrlo malo znamo, a za koje često još manje i marimo.

Nebojša Buhin

OUR COMMON FUTURE *The World Commission on Environment and Development*

Oxford University Press, Oxford New York, 1987, 366 str.

"The fact that we all became wiser, earned to look across cultural and historical barriers, was essential."

Gro H. Brundtland

Pred nama je knjiga, "anonimni izvještaj" koja nije produkt (samo) znanstvenog uma a namijenjena je vladama i običnim ljudima, svima čija je dobrobit konačan cilj svih razvojnih i ekoloških/okolinskih politika. Knjiga-izvještaj, koja prema prezimenu predsjednice Komisije, inače